

Голові
разової спеціалізованої вченої ради
ДЗВО «Університет менеджменту освіти»
доктору педагогічних наук, професору
Рябовій Зої Вікторівні

ВІДГУК

офіційного опонента, д. п. н., професора **Бахмат Наталії Валеріївни** на дисертацію **Шабали Юлії Анатоліївни** «**Професійний розвиток учителів початкової школи у системі методичної роботи закладів загальної середньої освіти**», подану до захисту у спеціалізовану вчену раду у Державному закладі вищої освіти «Університет менеджменту освіти» НАПН України на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 01 «Освіта /Педагогіка» за спеціальністю 011 «Освітні, педагогічні науки»

Ступінь актуальності обраної теми. Дисертаційне дослідження Ю.А. Шабали присвячено проблемі професійного розвитку учителів початкової школи у системі методичної роботи закладів загальної середньої освіти.

Актуальність теми дисертаційного дослідження авторка доводить результатами глибокого аналітичного огляду літературних джерел. Вона показує, що в умовах нових соціальних та освітніх трансформацій професійний розвиток учителів початкової школи (ПШ) є одним із основних завдань у процесі забезпечення сучасного рівня якості освіти. Здійснюючи ретельний аналіз діяльності та розвитку початкової школи, авторка показує, що ПШ характеризується системними змінами у структурі та змісті освітнього процесу. З розвитком технологій передбачається впровадження в освітній процес новацій, для чого вбачається необхідним відповідний рівень професійного розвитку вчителів початкової школи. Потреба в ініціативних, компетентних, кваліфікованих спеціалістах орієнтує на нове осмислення професійного розвитку вчителів початкової школи у системі методичної роботи, які здатні сформувати в учнів компетентності ХХІ століття.

Сучасність та своєчасність наукової роботи Ю.А. Шабали підтверджується тим, що нове соціальне замовлення українського суспільства, яке знайшло відображення в Концепції «Нова українська школа», затвердженій розпорядженням Кабінету Міністрів України № 988-р від 14.12.2016 р., потребує суттєвого оновлення професійної діяльності вчителів ПШ. Зокрема, поширюється думка, що професійний розвиток учителів початкової школи має базуватися на засадах безперервної освіти, охоплювати інтелектуальний, культурний, духовний розвиток. Відповідно зростає значення формальної, неформальної, інформальної післядипломної освіти, методичної роботи як її складника. Увага також акцентується на зміні

структури й організаційних форм методичної роботи в умовах децентралізації влади й адміністративної реформи. Відповідно суб'єктами методичної роботи стають не лише методичні установи, а й ОТГ, громадські організації. Зазначене, в свою чергу, підкреслює актуальність дослідження в аспекті важливості організації методичної роботи з учителями як на рівні школи, так і вибору досліджуваної категорії педагогів – учителів початкової школи.

Авторка показує результати аналізу наукових джерел і педагогічної практики професійного розвитку учителів початкової школи у системі методичної роботи закладів загальної середньої освіти у виокремленні низки суперечностей, які потребують вирішення, між: пріоритетністю професійного розвитку вчителів початкової школи відповідно до завдань реформування системи освіти та недостатньою розробленістю відповідних теоретичних основ і сучасних методик; запровадженням на державному рівні нових механізмів визначення рівня професійного розвитку вчителів початкової школи шляхом сертифікації та недостатньою мотивацією вчителів до безперервного розвитку професійних компетентностей; стрімким поширенням інноваційних технологій в освіті та стереотипами у формах і змісті методичної роботи з учителями початкової школи.

Зазначене зумовило Ю.А. Шабалу до логічного вибору теми дисертаційного дослідження **«Професійний розвиток учителів початкової школи у системі методичної роботи закладів загальної середньої освіти»**, яка є актуальною, суспільно значущою та науково важливою.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконане відповідно до наукової теми «Професійний розвиток фахівців у системі освіти дорослих: історія, теорія, технології» ДЗВО «Університет менеджменту освіти» ЦПО НАПН України (державний реєстраційний номер 0117U002380).

Тему дисертаційного дослідження затверджено вченою радою ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України (протокол № 12 від 21.11.2016 р.) та на засіданні Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук України (протокол № 1 від 31.01.2017 р.)

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Дисертаційне дослідження здійснювалося протягом 2016–2022 років. Робота складається з анотацій українською та англійською мовами, вступу, трьох розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел із 238 найменувань (із них 25 – іноземною мовою) та 23 додатків. Загальний обсяг дисертації – 325 сторінок, з них 30 сторінок – анотації, 190 – основного тексту. Робота містить 4 таблиці та 11 рисунків. У вступі обґрунтовано актуальність і доцільність теми дослідження, визначено його мету, основні завдання, об'єкт, предмет, методи наукового пошуку; висвітлено наукову новизну, практичне значення, представлено результати впровадження.

У першому розділі **«Теоретико-методологічні основи професійного розвитку учителів початкової школи у системі методичної роботи закладів загальної середньої освіти»**, авторкою схарактеризовано теоретико-методологічні основи професійного розвитку учителів початкової школи, зокрема здійснено аналіз нормативно-правових документів і науково-теоретичних джерел, що дало змогу констатувати необхідність у переосмислення та переорієнтації на реалізацію завдань і мети дисертаційного дослідження: оновлення змісту, форм, технологій професійного розвитку вчителів початкової школи у системі методичної роботи закладів загальної середньої освіти. Зокрема, детально розглянуто методологічні підходи до професійного розвитку вчителів ПШ (особистісний, індивідуальний, діяльнісний, системний, компетентнісний, андрагогічний та акмеологічний підходи), що реалізуються на таких методологічних принципах: гуманізації (гуманістична орієнтованість освітнього процесу, що реалізується у системі заходів, спрямованих на визнання цінності людини як особистості, свободу творчості і прояв своїх здібностей); інноваційності (здатність учителів початкової школи працювати в інноваційному середовищі); індивідуалізації (врахування у системі методичної роботи індивідуальних особливостей учителів початкової школи: орієнтації на особистість, врахування індивідуальних запитів); партнерства (професійна взаємодія всіх суб'єктів освітнього процесу); неперервності (цілісність і неперервність усіх процесуальних і системних аспектів освіти); системності (представлення методичної роботи як цілісної системи, яка має емерджентні властивості та спрямована на результативність професійного розвитку вчителів початкової школи); наступності (передбачає послідовність використання різних форм методичної роботи на всіх етапах професійного розвитку вчителів); рефлексивності (усвідомлення учителями початкової школи результатів навчання, самоаналіз власного практичного досвіду, знань про сутність, зміст, ознаки, механізми професійного розвитку).

На основі зазначеного, дослідницею запропоновано авторське визначення поняття **«професійний розвиток учителів початкової школи у системі методичної роботи закладів загальної середньої освіти»**, під яким розуміється процес оновлення та набуття вчителями початкової школи компетентностей із застосуванням комплексу методів, технологій і заходів методичної роботи, що характеризується позитивною динамікою показників за відповідними критеріями. Також уточнено та конкретизовано поняття **«професійний розвиток педагога»**, **«система методичної роботи закладів загальної середньої освіти»**.

У другому розділі дисертаційного дослідження **«Інтерактивна технологія та педагогічні умови професійного розвитку учителів початкової школи у системі методичної роботи закладів загальної середньої освіти»** на основі аналізу та узагальнення теорії і практики з проблеми, яка досліджувалася, авторкою систематизовано критерії професійного розвитку вчителів ПШ у системі методичної роботи ЗЗСО та виділено для кожного критерію рівні професійного розвитку учителів ПШ у

системі методичної роботи ЗЗСО. У визначенні рівнів професійного розвитку учителів ПШ у системі методичної роботи ЗЗСО дослідниця опиралася на класифікації, запропоновані М. Биркою, Н. Клокар та Т. Сорочан. Нею уточнено й теоретично обґрунтовано педагогічні умови професійного розвитку учителів ПШ у системі методичної роботи ЗЗСО, що полягають в: оновленні змісту діяльності професійної спільноти (раніше – методичного об'єднання учителів ПШ), орієнтованої на професійний розвиток учителів ПШ; створенні інноваційного інформаційно-освітнього середовища у системі методичної роботи; індивідуальній траєкторії професійного розвитку вчителів ПШ; залученні вчителів ПШ до інноваційних форм методичної роботи; системній взаємодії методичних установ у вертикалі: МОН (Міністерство освіти і науки України) – ОПППО (обласний інститут післядипломної педагогічної освіти) – ТГ (територіальна громада) – ЦПРПП (центр професійного розвитку педагогічних працівників) – ЗЗСО (заклад загальної середньої освіти) – професійні спільноти; відкритості та співпраці, що забезпечується залученням батьків, представників громадських організацій, провайдерів освітніх послуг, закладів освіти, засобів масової інформації.

Це дало можливість розроблення авторської моделі інтерактивної технології професійного розвитку вчителів початкової школи у системі методичної роботи ЗЗСО, у структурі якої представлено п'ять взаємозалежних блоків: цільовий; теоретичний; процесуальний, рефлексивний; результативний. Модель інтерактивної технології відображає діяльність не тільки систему, спрямовану на формування компетентностей, а й відтворює особливості цього процесу, переваги та можливі ризики на всіх етапах запровадження інтерактивної технології професійного розвитку вчителів ПШ.

У третьому розділі дисертаційної роботи «**Експериментальна перевірка педагогічних умов та інтерактивної технології професійного розвитку учителів початкової школи у системі методичної роботи закладів загальної середньої освіти**» описано організацію та проведення педагогічного експерименту. Окреслено результати порівняльного аналізу результатів дослідження до та після проведення формувального етапу експерименту. Зокрема, показано, що в експериментальній групі виявлено позитивну динаміку в усіх рівнях сформованості критеріїв професійного розвитку, у контрольній групі суттєвої позитивної динаміки виявлено не було.

Відповідно до авторських напрацювань, дослідницею розроблено методичні рекомендації щодо практичного запровадження інтерактивної технології професійного розвитку вчителів початкової школи у системі методичної роботи закладів загальної середньої освіти, які будуть корисними для інститутів післядипломної педагогічної освіти, центрів професійного розвитку педагогічних працівників, закладів загальної середньої освіти та інших суб'єктів підвищення кваліфікації.

Достовірність та новизна отриманих результатів. Найбільш вагомими результатами, які характеризують наукову новизну дисертаційного дослідження, є такі:

– визначено й теоретично обґрунтовано педагогічні умови професійного розвитку учителів початкової школи у системі методичної роботи закладів загальної середньої освіти, що полягають в: оновленні змісту діяльності професійної спільноти (раніше – методичного об’єднання учителів ПШ) орієнтованого на професійний розвиток учителів ПШ; створенні інноваційного інформаційно-освітнього середовища у системі методичної роботи; індивідуальній траєкторії професійного розвитку учителів ПШ; залученні учителів ПШ до інноваційних форм методичної роботи; системній взаємодії методичних установ у вертикалі: МОН (Міністерство освіти і науки України) – ОІППО (обласний інститут післядипломної педагогічної освіти) – ТГ (територіальна громада) – ЦПРПП (центр професійного розвитку педагогічних працівників) – ЗЗСО (заклад загальної середньої освіти) – професійні спільноти; відкритості та співпраці, що забезпечується залученням батьків, представників громадських організацій, провайдерів освітніх послуг, закладами освіти, засобами масової інформації;

– *розроблено, обґрунтовано та експериментально перевірено* інтерактивну технологію професійного розвитку учителів початкової школи у системі методичної роботи закладів загальної середньої освіти, яка створена з метою позитивної динаміки професійного розвитку учителів початкової школи у системі методичної роботи та реалізована на п’ятьох етапах: мотиваційно-ціннісний, проєктувальний, процесуальний, аналітико-рефлексивний та post-впровадження;

– *запропоновано авторське* визначення поняття «професійний розвиток учителів початкової школи у системі методичної роботи закладів загальної середньої освіти», під яким розуміємо процес оновлення і набуття вчителями початкової школи компетентностей із застосуванням комплексу методів, технологій і заходів методичної роботи, що характеризується позитивною динамікою показників за відповідними критеріями;

– *уточнено і конкретизовано* поняття «професійний розвиток педагога», під яким розуміємо керований динамічний процес, який за своєю сутністю спрямований на досягнення високого рівня професійного розвитку у професійній діяльності педагога; «система методичної роботи закладів загальної середньої освіти», під якою розуміємо систематизовану інтерактивну взаємодію усіх методичних підрозділів, творчу співпрацю професійних спільнот (раніше – шкільних методичних об’єднань), методичної ради, адміністрації закладу та педагогів, що спрямована на позитивну динаміку професійного розвитку кожного педагога та покращення якості освіти в цілому;

– *набули подальшого* розвитку зміст і сутність професійного розвитку учителів початкової школи у системі методичної роботи закладів загальної середньої освіти в нових умовах, а саме: реалізації Концепції НУШ, оновлення системи методичної роботи (створення ЦПРПП) та кризових умов.

Повнота викладу в наукових публікаціях, відсутність порушення академічної доброчесності.

Основні положення та результати дисертації були оприлюднені на науково-практичних конференціях, семінарах, круглих столах, освітньому коворкінгу, на засіданнях вченої ради та кафедри філософії і освіти дорослих ЦПО ДЗВО «Університет менеджменту освіти».

За результатами дисертаційного дослідження опубліковано 25 друкованих праць, із них – 23 одноосібні, 2 – у співавторстві, 11 статей (з яких 6 – у провідних наукових фахових виданнях України, що входять до категорії «Б», 1 – у міжнародному виданні, 4 – в інших журналах та збірниках), 12 – матеріали конференцій, 2 – навчально-методичні видання.

Дисертаційна робота Шабали Ю. А. перевірена на унікальність тексту за допомогою автоматизованої системи «Unichesk», що не виявило порушень академічної доброчесності (ID перевірки: 1012389235).

Практичне значення і впровадження отриманих результатів дослідження полягає в запровадженні інтерактивної технології професійного розвитку вчителів початкової школи у системі методичної роботи закладів загальної середньої освіти; розробленні методичних рекомендацій щодо практичного запровадження інтерактивної технології професійного розвитку у системі методичної роботи закладів загальної середньої освіти; розробленні й упровадженні спецкурсів «Особливості організації освітнього середовища в умовах реалізації Концепції НУШ», «Професійний розвиток педагогічних працівників у системі методичної роботи»; семінарських занять: «Професійна компетентність педагогів НУШ», «Професійний розвиток педагогічних працівників у процесі супервізії»; тренінгу «Нова українська школа: особливості організації освітнього середовища»; методичного семінару «Педагогіка партнерства: реалії та перспективи», який включав в себе такі методи роботи: круглий стіл «Педагогіка партнерства як складова інноваційного освітнього простору закладу», майстер-клас «Нетворкінг – сучасний аспект взаємодії з батьками», ділова гра «Медіаосвіта в Новій українській школі: що потрібно знати батькам, учителям та учням»; чек-листа «Розвиток навчальної компетентності педагогів НУШ щодо підготовки до уроку в Новій українській школі», вебінару «Форми і методи навчання учнів в умовах воєнного стану», інтелект-карти «Професійний розвиток педагогів: підбірка сервісів для дистанційного навчання», розробці методичних рекомендацій щодо практичного запровадження інтерактивної технології професійного розвитку у системі методичної роботи закладів загальної середньої освіти.

Результати та висновки дослідження можуть бути використані у системі методичної роботи ЗЗСО, ЦПРПП та в освітньому процесі ІШО.

Упровадження результатів дослідження. Основні положення та рекомендації дисертаційного дослідження впроваджено в освітній процес Волинського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (довідка без номера), Запорізького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (довідка № 069 від 14.02.2020 р.), Центрального інституту післядипломної освіти, м. Київ (довідка № 19-03/04 від 20.01.2022 р.) відділу

освіти, культури, молоді та спорту Андрушківської сільської ради Попільнянського району Житомирської області (довідка № 51/01-37 від 13.02.2020 р.), відділу освіти Попільнянської селищної ради (Попільнянської ОТГ) (довідка № 01-21/130 від 04.03.2020 р.), Бучанського НВК «СЗОШ I–III ЗОШ I–III ступенів» № 4 м. Буча (довідка № 510 від 08.12.2020 р.), Княгининівського НВК «Загальноосвітня школа I–III ступенів – Дошкільний навчальний заклад» (довідка № 54/05-14 від 05.02.2020 р.), Української спеціалізованої ЗОШ I–III ступенів № 2 з поглибленим вивченням окремих предметів Обухівської районної ради Київської області (довідка без номера).

Оцінка змісту та основних положень дисертації, її завершеності та відповідності встановленим вимогам. Дисертація є самостійною науковою працею, в якій висвітлено власні авторські ідеї та розробки дослідниці, що дозволили вирішити поставлені завдання. Робота містить теоретичні та методичні положення і висновки, сформульовані дисертанткою особисто. Використані в дисертації ідеї, положення чи гіпотези інших авторів мають відповідні посилання та використані лише для підкріплення ідей здобувачки. Найбільш суттєві результати наукового дослідження викладено у висновках дисертації, що відповідають поставленим завданням. Дисертацію оформлено відповідно до вимог Міністерства освіти і науки України, що висуваються до такого виду робіт.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації.

У цілому, позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження, вважаємо за необхідне виокремити деякі дискусійні положення та висловити певні зауваження:

1. Однією із позицій наукової новизни та теоретичного значення одержаних результатів дослідження є створення інноваційного інформаційно-освітнього середовища у системі методичної роботи. Про це йдеться і в авторських досягненнях. Однак лінк та розташування цього ресурсу не зазначено, хоча цей аспект є вагомим серед результатів авторських напрацювань.

2. У роботі відсутній параграф, в якому описується сутність основних дефініцій, здійснюється уточнення понятійно-термінологічний апарат.

3. У п. 1.3. знаходимо наступне: «аналіз веб-сторінок з методичної роботи, розміщених на сайтах ЗЗСО (2017 р.)» та «аналізуючи досвід роботи таких ЗЗСО у 2017 році» (стор.80-81). Станом на 2020-2022 рр. ці сторінки, швидше за все, оновлено, як і змістове наповнення. Так само на стор. 88 сказано, що «... було проаналізовано досвід роботи 20 закладів ЗЗСО з різних областей України, який був представлений на X Міжнародній виставці «Іноватика в сучасній освіті» 2018 року...»; «...вивчення стану професійного розвитку вчителів ПШ у системі методичної роботи у 2016 р.» (стор. 94). Можливо в процесі дослідження цей аспект роботи слід було відслідкувати та внести відповідні корективи в дослідження?

4. У п. 2.2. на стор. 112 дослідниця заявляє, що «Важливим для розроблення інтерактивної технології професійного розвитку учителів ПШ у системі методичної роботи ЗЗСО є виокремлення педагогічних умов», після

чого здійснює пояснення явища «умова» тощо. За нашим баченням, зазначене потребує попереднього обґрунтування та подальшого узагальнення за результатами аналітичного огляду відповідних наукових праць.

5. На сторінці 118 є наступне: «В об'єктивних умовах інтенсивної цифровізації освіти, кризових умов та з метою підсилення системи методичної роботи ЗЗСО, заклад має можливість працювати над створенням власного педагогічного електронного освітнього ресурсу, яким може бути електронний навчальний кабінет тощо, тобто створити інформаційно-освітнє середовище для кожного педагога у системі методичної роботи ЗЗСО (рис. 2.2)». Тут бажано було б вказати інструментарій створення власного педагогічного електронного освітнього ресурсу та, якщо він створений (як показано в роботі), вказувати його лінк (про це йшлося вище). Можливо, оскільки в цьому параграфі описуються умови, Рис. 2.2 та відповідний коментар слід перемістити нижче – в п.2.3?

6. У п. 2.3 «Обґрунтування інтерактивної технології професійного розвитку учителів початкової школи у системі методичної роботи закладів загальної середньої освіти» кілька сторінок виділено для роз'яснення ustalених термінів. Зокрема, «технологія» (стор.125-127), «модель» і «модельовання» (стор. 128-130). Зазначене можна віднести і до терміну «умова» (п.2.2).

7. У роботі над дисертацією авторка не застосовує засоби автоматизованої роботи з матеріалом (верстка, посилання, робота з літературою тощо) що викликає відповідні утруднення.

Загальний висновок. Дисертаційна робота Шабали Юлії Анатоліївни «Професійний розвиток учителів початкової школи у системі методичної роботи закладів загальної середньої освіти» є завершеною, цілісною науковою кваліфікаційною роботою, яка має наукову новизну, теоретичне та практичне значення, відповідає чинним вимогам, зокрема «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)» затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 261 від 23 березня 2016 р.; «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 р., а її авторка заслуговує присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 – освітні, педагогічні науки.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри теорії та методик
початкової освіти Кам'янець-Подільського
національного університету імені Івана Огієнка

Підпис засвідчую *Н. Бахмат*
(прізвище)
Начальник відділу кадрів
І.І.Оліник
(підпис)

Наталія БАХМАТ